

کوچهٔ بارانی اشراق

دفتر شعر «کوچه بارانی اشراق»، اثر حمید مبشر را انتشارات شهرستان ادب در ۹۶ صفحه به سال ۱۴۰۲ چاپ و منتشر کرد. این دفتر شامل اشعاری است در قالب‌های غزل، مثنوی، چهارپاره، شعر سپید و دوبیتی. بیشتر اشعار این دفتر غزل است و تعدادشان به ۲۳ غزل می‌رسد.

«کوچه بارانی اشراق» به غیر از غزل، ۲ مثنوی دارد که تحت تأثیر زبان و نوع بیان و فضاسازی‌های خاص مثنوی‌های احمد عزیزی است. یک چهارپاره هم دارد که حرفی برای گفتن ندارد. بعد هم ۳ شعر سپید دارد که در کل و یکسره به نثر شباهت تام و تمام دارند. حمید مبشر که این ۳ شعر را به نیت شعرهای سپید خود در کتاب گنجانده است، به غلط نام‌شان را «طرح» و شعر «آزاد» گذاشته است. این ۳ اثر هیچ وجه از وجوه شعر سپید را در خود دار نیستند؛ حتی زبان و نوع بیان‌شان هم تفاوتی با یک متن ادبی یا نیمه‌ادبی ندارد.

تاجیکی و افغانستانی شباهت می‌برند: «دلَم خوش که پر از گل می‌شوی تو شبیه شهر اَمَل می‌شوی تو نمی‌دانستم از زخم گلوله به‌سان شهر کابل می‌شوی تو» اگر خوب بنگریم «اَمَل» به زور قافیه آمده است. «شبیه» و «به‌سان» هم به زور تنگنای وزنی؛ اثری که سرودن آن را به زور آگاهی و با تصمیم شاعر همراه می‌توان دانست.

در بسببیری از دوبیتی‌های «کوچه بارانی اشراق» نیز نشانی از امروزی بودن دیده نمی‌شود و حتی اغلب خالی از تعابیر ناگفته و تازه است:

«دلَم افسرد از این شهر و خیابان از این پس سر گذارم در بیابان از اینجا می‌روم منزل به منزل به همراه غزل‌های پریشان»

پیش از این گفتیم که دوبیتی‌های این دفتر بیشتر به دوبیتی‌های اشعاران افغانستان و تاجیکستان شباهت دارد؛ از کلمه «پرسان» در دوبیتی زیر دریافتم که حمید مبشر به راستی شاعری افغانستانی است.

اما قافیه «دوبیتی» که مخاطب شاعر است و شاعر درد دلش را با آن در میان گذاشته، سبب شده این دوبیتی تفاوت‌هایی با دیگر دوبیتی‌ها معمولی و سطحی این دفتر داشته باشد. در واقع قدرت و کارایی «تشخیص» (شخصیت انسانی قائل شدن برای پدیده‌های طبیعی و اشیا و حیوان و هر چیز)، سبب تاژی شعر می‌شود؛ حال قدرت تشخیص هر چه بیشتر و نوتر، طبعاً قدرت شعر نیز بیشتر و بهتر و نوتر خواهد بود. البته قدرت «دوبیتی» از منظر «تشخیص» چندان نیست که بتواند کهنگی و تکراری بودن مضمون شعر زیر را یکسره بپوشاند:

«من امشب زار و حیرانم دوبیتی زمین‌گیرم، پریشانم، دوبیتی تو می‌دانی دل من زخم دارد نمی‌این به پرسانم دوبیتی»

دوبیتی‌های حمید مبشر هم ظاهری معمولی دارند و بیش‌تر به دوبیت‌های فایز دشتستانی شباهت دارند اما سطحی هستند و به لحاظ زبانی و نوع بیان، بیشتر به دوبیتی‌های امروز و دیروز بگردد (بعد دست نی‌لبک دقیقاً کجاست؟ کوزه

خیام نیست که دست‌هاش معلوم باشد). بیت بعدی هم که شاعر «خود را سزاوار محبت می‌داند و نصیبش نمکی بر زخم شده»، با بیت قبلی و «نی‌لبک» و «فلک» ارتباطی ندارد. بعد اینکه اگر به جای «سزاوار محبت بودن» می‌نوشت: «خواهان و خواستار و طالب محبت» بهتر بود تا ادعای «سزاوار بودن» که شاعر برایش تمهیدی نتراشیده است؛ تمهیدی حداقل در این حد که قبلش گفته باشد که «من یک عمر عاشق تو بودم یا برایت فداکاری‌ها کردم» و از این حرف‌ها، حالا سزاوار محبت هستم». بعد اینکه «من» در مصراع آخر حشو و زاید است و خود را به زور در وزن جا کرده است؛ یعنی همان «زخم» بی «من» کافی است:

«بگیرم دست‌های نی‌لبک را بگردم دور تا دور فلک را سزاوار محبت بود قلبم نصیب زخم من کردی نمک را»

دوبیتی زیر هم دچار ضعف تالیفا است و معلوم نیست «از چشم بیدار گذر کردن» چه ربطی به «بیدار سحر دارد» یا «شبیه دوبیتی شدن نگاه» چه ربطی به «آوازهای شعله‌ور»؛ خاصه اینکه دوبیتی کوتاه است و «آواز» بلند و «آوازهای شعله‌ور» هم:
«بیا از چشم بیدارم گذر کن مرا روشن به دیدار سحر کن نگاهم را شبیه یک دوبیتی پر از آوازهای شعله‌ور کن» در غزل فارسی هر بیت ساختار خود را دارد و البته در کل به لحاظ معنایی و معنوی و فضاسازی همه ایات یک غزل در ارتباط با هم هستند اما در رباعی و دوبیتی هر ۲ بیت و ۴ مصراع در ادامه می‌آیند و یک ساختار را تشکیل می‌دهند؛ مثل دوبیتی زیر از دفتر شعر «کوچه بارانی اشراق» حمید مبشر که «قطره قطره سوختن و آب شدن در آن با سردی و خاموشی حاصل از جور یار (که در لفظه و سطرهای سفید گفته شده) ارتباط دارد و این همه با فراموش نشدن معشوق» و نیز «این همه سوختن و خاموشی و فراموش نکردن بیشتر با سکوت شب نزدیک است با چشم سیاهی که شاعر را برای همیشه سیاه‌پوش کرده است» و…:
«بسوزم قطره قطره سرد و خاموش تو را کی می‌کند این دل فراموش؟

نگاهی به دفتر شعر «کوچه بارانی اشراق» سروده حمید مبشر

خالی، کنار لب دنیا

| **وارش گیلانی** |

به یاد چشم زیباییت همیشه سپاوشم، سپاوشم، سپاوش» بعضی از این ارتباط‌ها و انسجام‌های شعری شکل‌های خاص و زیبایی دارند و حاصل تشبیهاتی هستند که به شکلی و نوعی مرتبط با هم هستند و یکدیگر را تکمیل می‌کنند و گاهی نیز تکامل می‌بخشند؛ گاه از راه توصیف‌های مشابه و نزدیک به هم، گاه نیز از راه تضادها؛ اگر چه «سرد» «خران» در شعر زیر حشو و زاید است؛ چون که خران سرد است و این لازم به گفتن نیست؛ همچنان که «این» در مصراع دوم از بیت اول در شعر قبل:

«بهار از تو، خران سرد از من گل از تو، روزهای سرد از من بیابان در بیابان لاله از تو

زمستان در زمستان درد از من»

اما غیر از دوبیتی‌های نامنسجم این دفتر، بعضی دوبیتی‌های آن تنها در هر بیت منسجم هستند؛ یعنی تقریباً هر بیت ساز خودش را می‌زند و ارتباط قوی‌با بیت دوم ندارد، در حالی که گفتم دوبیتی و رباعی برخلاف غزل باید هر ۲ بیتش یک ساختار داشته باشد اما بسیاری از دوبیتی‌های این دفتر چنین نیستند یا اینکه ارتباط بیت اول با بیت دوم چندان مستحکم و منسجم و یگانه نیست و هر بیشش به راهی دیگر رفته است. و اما غزل‌های «کوچه بارانی اشراق» حمید مبشر، بعضی از غزل‌های این دفتر خود را به ۲ نیمه مساوی غزل امروز و غزل دیروز تقسیم کرده‌اند؛ یعنی نیمی از ابیات‌شان با تعابیر و تشبیهات و استعاره‌های امروزی بسته شده و نیمی دیگر با تعابیر و تشبیهات و استعاره‌های دیروز؛ انگونه که از این راه می‌توان به زبان تازه و قدیمی این غزل ۲ بخش شده بی برد. غزل «کوبر» چنین است؛ ۳ بیت اول تازه است و ابیات بعدی پیرو شعر دیروز:

«پر از گل‌ها، پر از آوازه، پروانه‌ها، ای دوست خیالی داشتم شیواتر از یک روستا، ای دوست و این همه با فراموش نشدن معشوق» و نیز «این همه سوختن و خاموشی و فراموش نکردن بیشتر با سکوت شب نزدیک است با چشم سیاهی که شاعر را برای همیشه سیاه‌پوش کرده است» و…:
«بسوزم قطره قطره سرد و خاموش تو را کی می‌کند این دل فراموش؟

نگاهی به دفتر شعر «شب نمی‌گذارد بخوابم» نوسروده‌ها و آنک‌های شهاب گودرزی

دکتنگ یک‌حال ساده

نمی‌شوند، بلکه این امر کاملاً اتفاقی است، که اگر نباشد، در شعر به راحتی مصنوعی عمل کردن شاعر را لو می‌دهد؛ چنانکه در سطرهای زیر قافیه «زیست» و «زیست» چنین کرده است:

بی‌حس ناب ندایت
چگونه می‌توان زیست؟
گرچه
بعد از تو
هیچ چیز مهم نیست»
یا در سسطر زیر که بدجوری با قافیه‌پردازی دچار سطحی‌گویی شده است:
«ای آموزگار روزگار من!
ای زار و نزار من!…»
خلاصه‌ا در شعرهای نیمایی و سپید این دفتر ویژگی‌های زبان فارسی، خاصه زبان شعر فارسی دیده نمی‌شود، یا اینکه این ویژگی‌ها آنقدر ضعیف و ناچیز است که به چشم نمی‌آید:
«چگونه مرا می‌بخشی
که من ذهن حقیر خویش را
بازپه عشق‌های حقیرتر کرده بودم
و تو را ترانه‌ای حتی به یادبود نرسوده بودم!
آسمان در مشت بود
و دردی به بزگی کوه‌های لرستان
پر پشتتا
بر ستیخ قله‌های برف‌الود
آرام گام می‌زدی
و کوه را افتخار همین بس بود

که تو را بر شانه‌های خویش حس کند…»

در سطرهای بالا، خود شاعر فهمیده‌از نثر فارسی هم خارج شده، این است که از روی ناچاری می‌خواهد برگردد به زبان کهن که در یکی دو سطر به صورت ناشیانه‌ای این کار را می‌کند که ناساز با کلیت زبان نثری است که در شعرش اتخاذ کرده است. در ادامه به این کهن‌گرایی بیشتر علاقه‌نشان می‌دهد تا شاید جبران مافات کند اما از دست بد قضا به گفتاری سطحی و ضعیف‌چهار می‌شود و برای نثرهایی از این دست کهن (البته به ظاهر کهن) آبروی چندانی باقی نمی‌گذارد؛ نثری که «شایان» را نیز بی‌جا خرج می‌کند و «از در خویش کشیدن» تو؛ را نیز:

«و مرا این همه خاموشی

این همه فراموشی

بنشایان نبود

که تو را این همه غربت!

غریب‌زیستی

و غریب‌تر افتادی

و زمین از در خویش کشیدن تو سر باز زد…»

دیگر اینکه تأثیرپذیری از نزار قبانی؛ نه به واسطه اینکه در

چهارشنبه ۱۲ اردیبهشت ۱۴۰۳
وطن‌امروز | شماره ۴۰۲۸
[**شعر و ادب**]

به هر سو می‌روم آرامش از من روگردان است
نمی‌آید به سویم چهره‌های آشنا، ای دوست
گریبانم به دست عشق بی‌فرجام افتاده است
که تا قاف قیامت هم نخواهد شد رها، ای دوست
مرا پیچیده در رنجی که پایانی نخواهد داشت
که از تقدیر من هرگز نخواهد شد جدا، ای دوست»
اغلب غزل‌های این دفتر به لحاظ زبانی و فضاسازی و نوع تعابیر، تشبیه‌ها، استعاره‌ها و در کل، چندان با هم همخوانی ندارند و شبیه هم نیستند؛ یعنی بعضی مثل غزل بالا هستند که شرحش را نوشتم، بعضی زبان شعر کهن و دیروز دارند، بعضی زبان غزل امروز، و بعضی هم مثل غزل زیر در ردیف غزل نو قرار می‌گیرند، با ماهیتی سوررئالیستی؛ انگونه که اگر حمید مبشر غزل‌های سوررئالیستی خود را در یک دفتر گرد آورده، بعد از این با نام شاعر غزل‌های نو شناخته خواهد شد؛ غزلی که بیت اول و آخرش زیباتر از ابیات دیگرند؛ انگونه که شاعر در این غزل توانسته به سنت شعر دیروز هم عمل کند، زیرا در غزل دیروز، مطلع و مقطع هر غزل باید از بهترین ابیات غزل باشند یا حداقل اینکه هیچ یک از ابیات دیگر غزل از آنها بهتر نباشند. هر چند سوررئالیست بودن غزل زیر، آن را کمی از انسجام و یگانگی دور کرده است و ابیات نزدیکی‌های چندان قدرتمندی به لحاظ معنوی با هم ندارند:

«شهر من، روزی، یک واژه زیبا بوده‌ست
مثل یک خال کنار لب دنیا بوده‌ست
صبح در آینه‌ها دخترکی شیرین بود
که لب پنجره‌ای محو تماشا بوده‌ست
صبح می‌آمد مردی و سلامش بوده‌ست
در دلش روشن یک ماه دلارآ بوده‌ست
او درختی‌ست کهن آمده از بیشه نور
او که عمری‌ست در این باغچه بر پا بوده‌ست
خرد و منطق چون دکمه یک پیرهان
بخشی از زندگی مردم اینجا بوده‌ست
همه جا را گشتم، آه پر از الهام است
مردمانش همه دلداده رویا بوده‌ست
خانه ذوق همین کوچه پایینی بود
خانه کشف همین کوچه بالا بوده‌ست
لهجه رایج در کوچه ما عرفان بود
عطش رود در این دهکده دریا بوده‌ست.»

شعر زیر از نزار قبانی می‌گوید، بلکه در بسیاری از شعرهای این دفتر این تأثیرپذیری منفی قابل مشاهده و بررسی است:
«این روزها پرَم از آواز کبوتران غرناطه/پر از پرواز عصفورهای دمشقی/پر از آواز تنبوره‌های شلمی/این روزها پرَم از نزار قبانی!/
یعنکی از شعرهای تو بر چشم گذاشتم/م و به کشف جهان رفتم/م/
جهانی دیدنی/م و دوست‌داشتنی!/
از تو آموختم/م/
که عشق پشت چراغ قرمز نمی‌ماند/
ای آموزگار روزگار من!/
ای زار و نزار من!/
کجا رفتی که بعد از او/
قصه‌ها تمام شدند/
و شهرزاد خودکشی کرد!»

در شعرهای کوتاه، «لَبک»‌های این دفتر نیز گرایش به نوع احساس و زبان کلی و شاعرانه نزار قبانی بیشتر دیده می‌شود:
«سردم است!
مرا در آغوشت جای ده
هر چند اندک
هر چند کوچک»
شعر «تسلیم» نیز که هم فرم و هم ساختار خوبی دارد بی‌تأثیر از زبان و نگاه و احساس شعر شاعران مشهور عرب، خاصه نزار قبانی نیست؛ هر چند شعری است تازه و نو با پایان زیبا و غافلگیرکننده:

«پیشانی‌ات/
پلاکارذ شورشیان است/
که آزادی را به خط خورشید/
بر آن نوشتند/
و اندامت، صلیبی که بیکر عشق را/
بر آن میخکوب کرده‌اند/
اگر گریبان بگشایی/
زندانیان حبس ابد آزاد می‌شوند/
و کبوتران گمشده بر می‌گیرند/
باور نمی‌کنی اما/
تمام سیاهان آفریقا، برای انقلاب/
در چشم‌های تو/
گرد آمده‌اند!/
از من چه می‌خواهی که سال‌هاست/
دست‌هایم را بالا بردم/
و منتظر شلیک تو ماندم؟!»

درباره «آنک‌های مجموعه «شب نمی‌گذارد بخوابم» شهاب گودرزی نیز حرف بسیار است؛ حرفی‌هایی از آن رو که او در این زمینه چندان از موازین شعر نو کوتاه پیروی نکرده‌است و سهل‌انگانه از کنار برداخت و انتخاب آنها گذشته است؛ مثلاً بسیاری از آنها به کار یکلماتور نزدیکند یا چیزی جز کاریکلماتور نیستند؛ مثل شعر زیر که شاعر خواسته تنها با «بنشین»، سر مخاطب را شیره بماند و آن را از مرحله کاریکلماتوری به مرحله شعر برساند. یعنی اگر «بنشین!» را که اضافه هم هست بردارید، با چیزی جز کاریکلماتور روبه‌رو نیستیم:

«از ماضی‌ها و مضارع‌ها خستام

بنشین!»

دلَم برای یک حال ساده تنگ است»

با اینکه بسیاری از شعرهای کوتاه این دفتر چیزی به جز برشی از یک شعر دیگر نیستند؛ در صورتی که شعرهای نوی کوتاه نیز مثل رباعی و دوبیتی باید یک شعر کامل باشند و دارای ساختاری مستقل، نه انگونه که اتگار پارامی است از شعری دیگر:

«شیرینکم!

جهان، شوکران تلخی است

که آن را با حلاوت عشق تو می‌نوشم»

ضمن اینکه «شوکران»، ماده سمی خطرناکی است که از ریشه گیاهی به دست می‌آید و نیز مترادف «سم» و «زهر» و «هلاهل» است. از این رو «تلخی» شوکران در شعر حدود ۱۰ کلمه‌ای بالا که هیچ، حتی در شعرهای بلند هم چیزی جز حشو و زاید نخواهد بود.